

Coşkun, A. (2024). Fransa’da Kadınların Eğitim Hakkı Sürecine Tarihsel Bir Bakış. *International Journal of Educational Policies*, Vol.17(1-2), pp. 37- 52.

ISSN: 1307-3842

Fransa’da Kadınların Eğitim Hakkı Sürecine Tarihsel Bir Bakış

Akif Coşkun*
*Milli Eğitim Bakanlığı
Ankara*

Özet

Bu araştırmanın amacı Fransa eğitim tarihi içinde kadının yerini ele almak ve Orta Çağ’dan günümüze kadın eğitiminde yaşanan dönüşümü ortaya koymaktır. Araştırmada bu sebeple Fransa tarihindeki tanınmış isimlerin kadınlara ve onların eğitimine yönelik görüşleri, ilgili yasal düzenlemeler, toplumsal hareketler ve ilerici bireylerin sürece etkileri ve karma eğitime geçiş süreci ele alınmıştır. Çalışmada uzun yorumlardan kaçınılmaya çalışılmış ve tarihsel bir betimleme metni olarak yararlanılması umulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Fransa eğitim tarihi, kadın eğitimi, laik eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, karma eğitim.*

* Akif Coskun Ankara’da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Yücetepe İlkokulu’nda öğretmen olarak çalışmaktadır. E-posta: coskunako@gmail.com

Coşkun, A. (2024). Fransa’da Kadınların Eğitim Hakkı Sürecine Tarihsel Bir Bakış. [A Historical Look into the Women’s Rights for Education in France]. *International Journal of Educational Policies*, Vol.17 (1-2), pp. 37- 45.

ISSN: 1307-3842

Akif Coşkun**
Ministry of National Education
Ankara

Abstract [ENG]

The aim of this research is to examine the place of women in the history of education in France and to reveal the transformation in women's education from the Middle Ages to the present. For this reason, the views of prominent figures in French history regarding women and their education, relevant legal regulations, social movements, and the impact of progressive individuals on the process have been analyzed along with the discussion of transition to coeducation. Moreover, the study has aimed to avoid extensive commentary, intending to serve as a historical descriptive reference document.

Keywords: *History of education in France, women's education, secular education, gender equality, coeducation.*

** Akif Coşkun works for Ministry of National Education in a School, Yücetepe İlkokulu, in Ankara as a teacher. E-posta: coskunako@gmail.com

Giriş

Türkiye’de eğitim alanında yaşanan piyasacı dinselleşmenin bir yandan kamusal laik eğitim ve diğer yandan kadın erkek eşitliğine dair düzenlemeleri zedelediği gözlenmektedir. Son yıllarda gündeme tekrar taşınan ve hızla yaygınlaşan karma eğitim karşıtı dil ve uygulamaları ise eğitim sisteminin en yıpratıcı boyutlarından biri olarak ele almak mümkündür. Bu haliyle hayata geçirilmeye çalışılan neoliberal ve muhafazakâr politikalar özellikle kadınları olumsuz yönde etkilemekte ve eğitimde cinsiyet açısından ayrımcı sonuçlar üretmeye devam etmektedir. Ancak bir yandan Türk eğitim tarihi açısından geriye dönüşü temsil eden gelişmeler yaşanırken diğer taraftan bu adımlar bilimsel kanıtlara dayanmayan çözümlemeler ve Avrupa ülkelerinde de benzer gelişmeler yaşandığı söylemleri ile desteklenmeye çalışılmaktadır (Coşkun, 2018). İleri sürülen tezlerden biri de kadın erkek eğitimlerinin ayrıştığı ve bazı Avrupa ülkelerinde karma eğitim uygulamasının tartışılarak yer yer kaldırıldığı yönündedir. Her ne kadar bu açıklamalar nitelik açısından dikkate alınmaya değer görülme bile Avrupa ülkelerinin eğitim tarihlerine yönelik çalışmaların yapılarak, Avrupa’da kadınların eğitiminde yaşanan dönüşümün incelenmesi ve ilgili verilerin toplanması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir.

Bu araştırmada, Fransa’da kadınların eğitim hakkı ve kadınların eğitiminde yaşanan dönüşüm tarihsel açıdan ele alınmıştır. Katolik kilisesinin toplum yaşamının birçok alanına hakim olduğu ve kadınların eğitiminin de ev yaşamı ile sınırlandırılmak istendiği dönemden itibaren başlatılan çalışmada, kadın eğitime ait veriler önemli dönüm noktalarına değinilerek günümüze kadar getirilmiştir. Her ne kadar Fransa’da kadınların eğitiminde yaşanan ilerleme çeşitli açılardan analizlerin yapılmasını gerekli kılsa da çalışma ağırlıklı olarak tarihsel aşamaları sunan bir belge sınırlılığı içindedir. Aynı zamanda makalenin Türkiye’de kadınların eğitimi bilgisi üzerinden karşılaştırmalı bir okumaya ve ülkemizdeki kırılma noktalarının yeniden düşünülmesine fırsat sunacağı düşünülmektedir.

Fransa’da Kadınların Eğitimi

Uzun yıllar boyunca Fransa’da geleneksel Katolik düşüncenin egemen olduğu dini bir yaşam ve eğitim anlayışı hüküm sürmüştür. “Ortaçağ Avrupa’sında kilise temelli

eğitimde ahlaklı insan yetiştirme ve böylece ahlaklı bir toplum oluşturma amacı büyük bir öneme sahip olduğundan değerlerin yeni nesillere öğretilmesi” (Mızıkacı, 2015, 38) Fransa’daki kiliselerin ana işlevlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Belirli bir programa dayanmayan, baskıcı ve dağınık bir görünüm arz eden kilise eğitimi, kadınların eğitimini de yine ataerkil bir yaklaşım üzerinden şekillendirmiş ve hayata geçirmiştir. Hatta bu gelenekçi kabullerin, dönemin önemli isimlerinin görüşlerine yansımış olduğu da gözlerden kaçmamaktadır. Örneğin François Fénelon’un 1687 yılında yazdığı *Education des filles- Kızların Eğitimi (2017)* adlı kitabı incelendiğinde bu eğitimden beklentilerin neler olduğu açıkça görülecektir. Kadınların bilimle ilgilenmelerinin onları gülünç duruma düşüreceğinin dile getirildiği kitapta, kadınların eğitiminin ev işleri, çocuk yetiştirme ve kocalarını memnun etmeyle sınırlı olması gerektiği belirtilmektedir. Aynı yaklaşımı Molière’in (doğum 1622 – ölüm 1673) *Les Femmes Savants/ Bilge Kadınlar (1672/1902)* adlı eserinde de görmek olasıdır.

18’inci yüzyılda ilerici düşünürlerin birçok konuyu tartışmaya açmaktan çekinmedikleri yıllarda bile kadınların eğitimi ve sosyal rolleri konusunda geleneksel yaklaşımın devam ettiği izlenmektedir. Yukarıda değinilen genel eğitim çerçevesinin yanı sıra kadınların kocalarına eşlik edecek kadar kültürlü olmaları ve sıkıcı olmamaları, eşlerini dışarıdaki yaşamlarına hazırlamaları gerekliliği varlığını korumuştur. Dönemin özgürlükçü, eşitlikçi bir düşünürü ve siyaset bilimcisi olarak anılan Rousseau’nun eğitim anlayışında da cinsiyet temelli ayırtırmaya dayalı bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Kadın ve erkeklerin yaradılış özelliklerinin farklı olduğunu vurgulayan, kadını tek ve bağımsız bir birey olarak görmeyen Rousseau’ya göre kadının eğitimi ona biçilen toplumsal rollere uygun olmalı ve erkeklere göre düzenlenmelidir. Ona göre “erkekler iş hayatına hazırlandıkları için kamuda eğitilmelidir; aksine kadınlar ev hayatına hazırlandıkları için orada kalmalı, sadece çok ender durumda baba ocağından çıkabilmelidirler” (Akt. Chevallier et Grosperin, 1971, 485). Rousseau, *Emile (2016)* adlı eserinde bu düşüncelerini Sophie (Emile’in eşi) üzerinden ortaya koymuş, onun beklenen rollerini yerine getirmesi için gerekli olan eğitimden söz etmiştir. Yine aynı dönemde, eğitimin her iki cinsiyet için de olması gerektiğini savunan ancak kadını oluşumu gereği “narin, sakın, annelik görevleri çok olan” şeklinde tanımlayan Talleyrand (1754-1838), evde alacakları eğitimi kadınlar için en iyisi olarak sunmakta ve bunu doğanın özü olarak görmektedir.

Çağdaş Mirabeau (1749-1791) ise kızların evde ve annelerinin denetimi altında kalarak eğitimlerinin devamını istemektedir (Mayeur, 2008).

Fransa’da (kadının sosyal hayatın dışında düşünülüp, geleneksel rollerle sıkıştırıldığı ve eğitimlerinin de bu kapsamda ele alındığı dönem içinde) kurumsal anlamdaki okullaşma dinsel temellere dayanmakta ve okullaşmanın ancak XVIII. yüzyılda hız kazandığı görülmektedir. 1698 ve 1724 yıllarında yayınlanan kraliyet bildirilerini genel eğitimin yaygınlaşmasında önemli bir aşama olarak değerlendirmek mümkündür (Martin, Calmeau ve Chazal, 2005). Bu bildirilerde her kilisenin bir okul kurması istenmiş, 14 yaşına kadar zorunlu olacak bu eğitimin hedefi ise halkın sosyal ve dini kurallara itaat etmesini sağlamak, saygılı ve çalışkan Hristiyanlar yetiştirmek şeklinde ortaya konmuştur.

Kiliseler tarafından sürdürülen bu eğitim kızlarla erkekleri hem mekânsal hem de içerik açısından ayıran bir anlayışla gerçekleştirilmiştir. Kadınların ise ev ve kilise arasında muhafazakâr bir anlayışla yetiştirilmeleri ve kendilerine biçilen sosyal rollerine hazırlanmalarının sağlanması amacı takip edilmiştir. Çünkü o yıllarda karma eğitim karşıtlığı kuraldan öte bir geleneğin sürdürülmesi şeklinde kendini göstermektedir. Fransa’da kadın ve erkekleri birbirinden ayıran ve onlara belli statüler yükleyen bu yaklaşım uzun yıllar boyunca sanki doğal bir yasa gibi kabul edilmiştir (Lelièvre, 2009).

1789’da gerçekleşen Fransız İhtilali’nin diğer başlıklarla birlikte kadın konusundaki yerleşik algının tartışılmasına olanak sağladığı söylenebilir. Ancak devrimle birlikte ortaya atılan bu ilerici görüşler kadınlar için somut yaşamsal değişiklikler oluşturmada yetersiz kalmıştır. Çünkü Koçer’in de (1972) belirttiği gibi ihtilal ve insan hakları beyannamesi her ne kadar kadın erkek eşitliğini tanısa ve kadınlara çeşitli haklar sunsa da bunlar daha çok kâğıt üzerinde kalmış, yeni düzende kadının toplumsal roller üstlenip kendilerini geliştirmeleri açısından sınırlı sonuçlar ortaya koyabilmiştir. Bu anlamda 1800’lü yılların ilk yarısına ulaşıldığında dahi kızların kiliselerde ve evlerindeki eğitimleri önceki dönemde olduğu gibi devam etmiştir. Bu yıllarda kızların evdeki eğitimlerini desteklemeye ve belirli bir çerçevede düzenlemeye yönelik çeşitli yayınların çıkarıldığı görülmektedir. 1837-1839 yılları arasında kızlarını eğitmeleri açısından annelere “Education Maternelle (Çocuk eğitimi)”, “Simples Leçons d'une Mère à ses Enfants (Bir Anneden Çocuklarına Basit Dersler)”, “Conseils aux Mère (Annelere Öğütler)” başlıklı kitaplar basılarak

dağıtılmıştır (Lévy, 1984). İlerleyen yıllarda da benzer çalışmaların aralıklarla yayınlanması sürdürülmüştür.

Eğitimin kilisenin denetiminde olduğu Fransa’da, Temmuz Monarşisi’nin (Monarchie de Juillet, 1830-1848) son yıllarında kızların eğitim hakkına yönelik ilginin arttığı ve konuyla ilgili çok yönlü tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Avrupa’da ve özellikle Fransa’da kendini yakıcı şekilde hissettiren 1848 Devrimi ve devrimin taşıdığı kadın-erkek eşitliği ile kadınların sosyal hayata ve siyasete dahil olması yönündeki yenilikçi fikirler, kadınların kurumsal eğitim almasına yönelik adımların atılmasına zemin hazırlamıştır (Michèle, 1992). Her ne kadar 1848 Devrimi kızların okullara girişinde sayısal açıdan beklenen sonuçları yaratamasa bile devrimin toplumsal cinsiyet tartışmalarının yeni bir zeminde sürdürülmesine olanak sağladığı görülmüştür. Özellikle 1848 yılında yayınlanmaya başlanan ve Fransa’da gelişen Prodhonculuk’a karşı sert tartışmaların yürütüldüğü *L’Opinion des Femmes* (Kadınların Görüşü) isimli dergide dile getirilen görüşler dikkate değerdir. Bu tartışmalarda özellikle sosyalist ve feministlerin politik, kültürel ve yargısal anlamda hiyerarşilerin kurulmasına karşı çıkan yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Sosyalistlere göre “kadın sorunu eğitim konusuyla sınırlı olmayıp; evlilik, kadınların erkeklerle eşitliği, farklı sosyal görevleri erkeklerle paylaşp paylaşmama, nihayet kadınların oy verme hakkına ulaşması gibi soruların sorulmasıyla” (Mayeur, 2008, 154-155) ilişkilidir. Bu çerçevede *Désirée Gay* ile birlikte *L’Opinion des Femmes* dergisini çıkaran feminist kadın Jeanne Derooin’ın, o dönem yasak olmasına rağmen seçimlerde aday olması ve hiçbir şarta bağlı olmadan kadınlar için özgürlük isteyen yaklaşımı (Derooin, 1849), bu konudaki devrimci sıçramanın işaretlerinden biri olarak ele alınabilir. (Jeanne Derooin 1852 yılında İngiltere’ye sürgüne gitmek zorunda kalmıştır.) Yine kadın sorunuyla sınıf mücadelesini birleştiren ve kurtuluşun birlikte mücadele ile olabileceğine inanan ilk sosyalist kadınlardan biri olan Flora Tristan’ın (1846) çözümlemelerinin dönemin ilerici görüşlerini yansıttığı görülmektedir. Tristan’ın, kadınların ve işçi sınıfının özgürleşmesinin birbirine bağlı olduğu, gelenek ve şartların değişiminin kadınların eğitimiyle olabileceği, bu nedenle kadınlara ahlaki, entelektüel ve mesleki eğitim vermenin gerekliliği üzerine yaptığı açıklamalar dönem tartışmalarının niteliğini göstermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte ortaya atılan bu ilerici fikirler, dönemin muhafazakâr toplumsal koşullarında geleneksel rol ve

düşünce kalıplarından sıyrılamamış kadınlardan yeterince destek bulamama ve yoğun karalayıcı kampanyalar nedeniyle uzun yıllar gölgede kalmıştır.

Her ne kadar Katolik dünyası ciddi bir direnç gösterse de 15 Mart 1850’de kabul edilen Falloux Kanunu (Larousse, 1997) olarak adlandırılan düzenlemeyle Fransa’da kızların kamu ilkokullarında onlara ayrılan sınıflarda eğitim alması yasal zemine dayalı hale getirilmiştir. Bu kanuna göre kız ve erkeklere ücretsiz ve zorunlu devlet okulu sunulması (nüfusu 300’den çok olan yerlerde ilkokul, nüfusu 800’den çok olan yerlerde kız okulları açılması zorunluydu ve kızlara ait çalışmalar bir kadın tarafından yönetilecekti) kararı yer almıştır. Fakat her ne kadar yasal olarak bir adım atılmış olsa bile kızların eğitiminin yararsız ve masraflı olduğu anlayışı ile görev paylaşımındaki cinsiyetçi toplumsal kabuller nedeniyle bu okullara ilgi az olmuş, kızların önemli bir kısmı yıllarca evlerinde kalmış veya dini eğitim için kiliselere devam etmişlerdir. Bu anlamda, 1865 yılında Jules Simon’un “bölgelerin en iyi yerlerinde kız okulu açabilecekleri ama onları doldurmaya öğrenci bulamayacakları” (Cholvy ve Chaline, 1995) yönündeki açıklaması, içinde bulunulan durumu özetler niteliktedir.

1867 yılına gelindiğinde Fransa’da kızların eğitimi konusu, devletin üst kademelerinde daha sık seslendirilmeye başlanmıştır. Bu dönüşümde İmparatoriçe Eugenie’nin konuya olan ilgisi, Victor Duruy’un Kamu Eğitim Bakanı olarak atanması ve çıkarılan eğitim yasasının (La loi sur l’enseignement, 1867) etkisi büyük olmuştur. Bu yıllar içinde kız okullarının kurulması hız kazanmış ve kızların okullaşmasında sayısal artış yaşanmıştır. Kız okullarının artışı ise onlara ders verecek kadın öğretmen ihtiyacının doğmasına yol açmış ve bu nedenle her iki şehre bir tane olmak kaydı ile kadın öğretmen okullarının açılması kararı alınmıştır. Duruy, 1866’da imparatoriçeye yazdığı mektupta kızların modern dünyanın entelektüel yaşamına yabancı kalmaları ve bunun anneler tarafından yetiştirilen erkek çocukların düşünceleri üzerindeki etkilerinden bahsetmiş ve bu durumdan endişe duyulması yönünde çağrı yapmıştır. Yeni bir eğitim programı yazan Duruy’a göre “kızların entelektüel gelişimi, inancın isteklerinden başka bir şey olmalı; dersler toplumun belirlediği modele adapte edilerek, ailenin ve dünyanın zorunluluklarına uyan bir eğitim sistemine uymalıdır” (Mayeur, 2008, 166). Aynı yıllar içinde İmparatoriçe korumasında (kızların yüksek eğitim hakkı yoktur ve sadece seçkin ailelerin kızları dışarıdan sürdürmektedirler) Emma Chenu’nun matematik alanında ilk lisans eğitimi (1868) ve Madeleine Brés’in tıp eğitimi alarak ilk doktora yapan kadın olması (1875); yine Jeanne Chauvin’in

hukuk alanında doktora savunusunu sunması (1892) örnek teşkil eden gelişmeler içinde yer almaktadır (Leduc et Waechter, 2023). Ancak Jean Chauvin'in doktora tezini savunduğu salonun, eğitime erişim eşitliğini protesto eden erkek öğrenciler tarafından basılarak işgal edilmesi de geleneksel kabullerin değişmesinin zorluğunu göstermesi açısından dikkate değerdir.

Kadınların eğitimi konusunda bir başka rapor ve kanun önerisi 1879'da Versailles'da milletvekilleri komisyonunda yazılmıştır. Komisyon raporunda "ailede eğitim gören kızların mutlu olmadığı, onların ya sınırlı laik yatılı okulları ya da eğitimin sıfır olduğu kiliseden birini seçmek zorunda kaldıkları (çoğunlukla annelerinin ve cemaatlerinin baskılarıyla kiliseyi seçtikleri) ve buradan çıkan kızların ise boş bir kafa, bozuk bir kalp, eşi olacak kişiyi anlamaktan ve doğacak çocuğunu yetiştirmekten aciz kişiler oldukları" (Mayeur, 2008, 320) görüşleri dile getirilmiştir.

Fransa'da ilkokullardaki kız öğrencilerin sayısal artışı ve eğitimlerine devam etmeleri yönünde ortaya çıkan basınç onların ortaöğretime devamları konusunu gündeme taşımıştır. Bu çerçevede 1880 yılında "Genç Kızların Ortaöğretime Yönelik Kurumların Oluşturulması Kanunu" çıkarılır ve 28 Temmuz 1881 tarihindeki yönetmelikle uygulamaya geçen bu kanuna göre kız ortaokul ve liselerinin devlet tarafından kurulması, derslere kadın ve erkek öğretmenlerin girmesi ve bu okulların bir "kadın müdür" tarafından yönetilmesi kararları alınmıştır (Prost, 2004). Oluşturulan bu yeni kurumlarda Fransızca, yüksek sesle okuma, en az bir yabancı dil, modern ve eski edebiyat, coğrafya, ulusal tarih, genel tarih, aritmetik, geometri, kimya, fizik, doğa tarihi, resim, müzik, beden dersleri bulunmakla birlikte ahlaki eğitim, hijyen, ev ekonomisi, iğne çalışması, örf-adet hukuku gibi cinsiyet içerikli dersler yer alır; dersleri düzenli takip eden kız öğrencilere ise diploma verilmesi kabul edilir (Martin, Calmeau ve Chazal, 2005).

1882 yılında her iki cinsiyet için 6-13 yaşları arasında zorunlu ve laik eğitimi öngören Ferry Yasası çıkarılır ve bu yasa eğitim sistemi açısından önemli bir dönüşümü temsil eder (Leduc et Waechter, 2023). Çünkü eğitimin kontrolü artık kiliseden alınarak devletin denetimine verilir. Dini eğitim ise ailenin isteğiyle gerçekleşecektir. Yasayla kızlara temel eğitim alma olanağı sunulur. Fakat kız ve erkek öğrenciler karma olmayan okullarda, müfredatları farklı olacak şekilde eğitim alacaklar ve erkekler gelecekteki meslekleri ve askerlik için hazırlanırken kızlar ise ev kadınlığına hazırlanacaklardır. Dini eğitimi ailenin isteğine bağlayan laik eğitim yasası

aynı zamanda kadınlara yönelik geleneksel kabulleri sarsan araştırmalara kapı aralar. Örneğin Paris Belediye Üyesi M. de Labrousse, incelemelerine dayanarak ilim ve bilgi sahibi olmada kızların erkeklerden daha geri olmadığını hatta onlardan daha iyi seviyede olduklarını yazar (Koçer, 1972, 85).

Fransa’da kızların eğitime yönelik yapılan düzenlemeler ve kız öğrencilerin eğitim kurumlarındaki sayısal artışına rağmen o yıllarda karma eğitimin ciddi şekilde hor görüldüğü dikkatlerden kaçmamaktadır. Çünkü “üç yüzyıl boyunca dini cemaatlerin sorumluluğunda devam eden ve cinsiyet ayrımına dayanan uygulamaların bir yandan ailelerin algısını bu yönde belirlemesi ve diğer yandan karma eğitim karşıtlığının cumhuriyetçilerin bile kabulleri içine taşınmış olması konunun gündeme gelmesini geciktirmiştir” (Mayeur, 2008, 17). Üçüncü Cumhuriyet Dönemi’nde bile (1870-1940) kızların ve erkeklerin toplumda farklı sosyal statüleri olduğu, dolayısıyla okullarının da onları bu rollerine hazırlamak için ayrılması gerektiği anlayışının kabul edildiği görülmektedir. Fakat bu anlayış, öğretmen azlığı veya ekonomik nedenlerle ayrı sınıf açılmayan yerlerde kız ve erkeklerin arasına perde çekilerek yapılan dersler gibi ilginç uygulamalara yol açmıştır. Ancak bununla birlikte Prost’un (2004, 576) da dile getirdiği gibi “laik ve özgürlükçü bir azınlık cinsiyet sorunları üzerine yürütülen tabuların sağlıksızlığını açık yüreklilikle sorguluyor ve tabuların aşılması için baskı oluşturunuyordu.”

Fransa’da 1924 yılında yayınlanan Léon Bérard Kararnamesi ile 1925 yılından itibaren kızlarla erkeklerin (karma olmayan okullarda) aynı müfredat doğrultusunda ve aynı ders saati çerçevesinde eğitim almaları, bakalorya sınavına girerek yüksek öğrenime geçebilmeleri sağlanmıştır (Mistral, 2010). Bu yasal düzenlemeye rağmen kızların bazı dersleri almaya elverişsiz oldukları, onların her şeyi bilmelerine ihtiyaç olmadığı yönündeki söylemler devam etmiş; bu yaklaşım altında kızların okullaşma oranları erkeklere oranla daha düşük düzeyde kalmış, hatta geleceğin anneleri olarak kabul edilen kız öğrencilerin başarısı erkeklerle karşılaştırılmak bile istenmemiştir (Mistral, 2010). 1914 yılında ortaöğretime yetmiş bin erkek öğrenci kayıt yaptırmaya karşın otuz beş bin kız öğrenci, 1930 yılına gelindiğinde ise yüz bin erkek öğrenciye karşın elli bin kız öğrenci kayıt yaptırmıştır (Leduc et Waechter, 2023).

Fransa’da karma eğitim, bazı ailelerin karşı çıkışlarına ve kilisenin karma mekanları “baştan çıkan yerler” olarak kabul etmesine rağmen ilk kez çeşitli sosyal gruplar tarafından açılan gençlik kamplarında uygulanmaya başlanmıştır. Kuruluşları

1929 yılında Marc Sangnier tarafından açılan ilk kampa kadar uzanan ve sayıları yıllarla birlikte artan bu yerlerde 1940 sonrasında kadın ve erkekler aynı çatı altında ortak etkinliklerinde bir arada olma olanağına kavuşmuşlardır (Guide des archives, 1946). Devam eden yıllarda “tatil merkezlerinde” de karma uygulamalar hayata geçerken, kız/erkek ayrımı, laik gençler dahil çeşitli eğitimcilerin gündeminde yer alarak tartışılan ve karşı çıkılan bir konu olmuştur. Orleans’daki Pothier Lisesi’nden bir erkek öğrencinin 1949 Şubat’ında yayınlanan okul gazetesinde yer alan yazısında kullandığı “kızların ve erkeklerin bir aradayken ortaya koydukları davranışları, eski dünyanın anlayışlarını doğal olarak birazcık kızdırsa da onların bir arada olması kaçınılmazdır” (Prost, 2004, 579-580) cümlesi sürecin geri dönülmezliğini gösteren bir örnek olarak ele alınabilir.

Tartışılır olması onlarca yıl öncesine dayansa da Fransa’da karma eğitimin gençlik hareketleri ve okullarda kendi yönünü bulmasının İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştiği söylenebilir (Pezeu, 2011). Ancak sayıları 1950’li yıllarda artan ilk karma ortaöğretim kurumlarının yenilikçi görüşler ve eşitlikçi pedagojik yaklaşımlardan çok orta öğretimdeki büyüme ve bütçe sorunları gibi pratik gerekçelerle de kendini dayattığı görülür. Bu durumu Lelièvre et Lelièvre (1991) şu cümlelerle açıklamaktadır:

Fransa’da karma eğitime geçişin eğitimsel amaçlar ve tutkulu tartışmalarla değil, kızların evlerine yakın ve iyi koşullarda bulunmalarını sağlamak üzere zorlandığı görülmektedir (...) Karma eğitime geçiş ne eşitlik ilkeleri ne de cinsiyetlerin birlikte eğitimi sorunları üzerine yürütülen gerçek tartışmalar sonucu olmamış; bu durum eğitim bütçesi yönetimi zorlukları nedeniyle yayılmıştır (Lelièvre et Lelièvre, 1991, 178).

Aynı zamanda Fransa’da ekonomi alanında atılan adımlara paralel olarak eğitimin kitleleştiği ve kapitalist modernleşmenin ihtiyaçlarına yanıt vermeyen bazı fikirlerin geri plana itildiği ise göz ardı edilmemelidir.

İlerleyen yıllarla Fransa’da karma okulların sayısal artışı devam etmiştir. Eğitim Bakanlığı 1959’da sadece karma lise olması yönünde karar verir ve hemen ardından 1960’lı yıllarda karma eğitim bazı ilkokullarda da öngörülür. Kadın eğitim müfettişi O. G. Brunschwig’in 1961 yılında, kendi gözlemlerinden yola çıkarak yaptığı açıklamalar da karma eğitim uygulamasına dönük kabullerin durumunu ortaya koymaktadır. Prost (2004, 578) tarafından aktarılan açıklamalarında Brunschwig, orta öğretim eğitimcilerinin çoğunluğunun karma eğitimin özgür, dengeli ve cömert

kişiliklerin oluşturulmasına ve modern yaşama birlikte hazırlanmaya olanak sağladığı görüşünde olduğunu söyler. Aynı zamanda bu iyimserliğin Öğrenci Velileri Ulusal Federasyonu’nda da olduğunu belirterek federasyonun, karma eğitimin öğrenciler arasında eşit koşullarda yarışmaya olanak sağlayacağı, onların modern entelektüellikleri ile düşünsel zenginliklerini destekleyeceği ve karşı cinse yönelik takıntılı meraklarını ortadan kaldırarak, öğrencilerin arkadaşça bir ilişki kurmalarına yardımcı olacağı yönündeki yaklaşımını dile getirir. Ancak Fransa’da karma eğitim uygulamasının taraftarlığını yapan ve bunun bir gereklilik olduğunu savunanlar yanında karşıt görüş içinde olan ve cinsiyetçi söyleme dayalı açıklamalar yapan kesimlerin varlığı da gözlerden kaçmamaktadır. “Özellikle öğretmen sendikalarında karma eğitim taraftarları sol, karşıtları ise sağ eğilimlere yönelen örgütlerde toplanırlar” (Prost, 2004, 579).

Fransa’da yeni karma kurumların oluşmaya başlamasıyla ayrıma dayalı eski okullar sayısal olarak yavaş yavaş azalır. Savaş öncesinde kapılarını kızlara açan ancak çok az kız öğrencinin gitmeye cesaret ettiği üniversitelerde karma eğitim ellili ve atmışlı yıllarda yaygınlaşır (Prost, 2004). “Tüm Paris liselerinde karma eğitim ancak 1970 yılında ilkesel olarak kabul edilir” (Mayeur, 2008, 331). Karma eğitimin tüm seviyelerdeki okullarda zorunlu hale gelmesi için ise 11 Temmuz 1975 yılında kabul edilen Haby Kanunu’nun beklenmesi gerekecektir. Uygulamaya 1976’da geçen bu kanunla karma eğitim okul öncesinden liselere kadar zorunlu hale dönüştürülür (Pezeu, 2011). Fransa’da karma eğitimin hayata geçişi eğitimle ilgili iki ayrımı da ortadan kaldırır: Yer ve içerik. Öğrenciler bir yandan aynı sınıfları paylaşırken diğer yandan ortak müfredat çerçevesinde eğitim almaya başlarlar. Yaşanan gelişmeler içinde kız öğrencilerin sistem içindeki başarıları görünür olmuş, bu başarılar kendileri için öngörülen alanların sınırları dışına taşmaya başlamıştır. Mistral (2010) bir işte çalışıyor olsalar bile kız öğrencilerin gösterdikleri başarıda özellikle annelerinin rollerine değinir ve kızlarının eğitimde daha ileri gitmeleri için anneleri tarafından teşvik ettiklerinin unutulmaması gerektiğine vurgu yapar.

Temelinde karşıt fikirlerin çatışmasını barındıran karma eğitim uygulamasının Fransa’da yerleşik bir hal almasında, gelişen eşitlik anlayışı ve beraberinde kabul edilen yasal düzenlemelerin payı göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda Drouin-Hans’ın (1999, 16) “Eğer karma eğitimle ilgili bir tartışmayı ortaya koyacaksak farklılığı, eşitliği ve kimliği nasıl tanımladığımızı bilmemizi zorunludur. Eşitlik farklılıkların

olmadığı anlamına gelmez, farklılıkların varlığı da eşitsizlik değildir.” yaklaşımının tartışmayı daha gerçekçi bir düzleme taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte 1966-1967 eğitim yönetmeliklerinde kadın ve erkek arasındaki eşitlik ilkesinin uygulanmasına ait açılımlar ile 1982 yılında Kadın Hakları Bakanı Yvette Roudy tarafından çıkarılan yönetmelikte konuya işaret eden ifadeler yasal açıdan destekleyici bir rol üstlenmiştir. 1982 Yönetmeliğine göre (daha sonra 1989 yönetmeliği) “Karma eğitim kadınlara yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedefleyerek zihniyet değişimini yaratmak, kız ve erkekler arasında fırsat eşitliğini özellikle cinsiyetçi önyargılara karşı mücadeleyle güvence altına almak zorundadır” (Aktaran; Martin, Calmeau et Chazal, 2005, 712). İlerleyen yıllarda da Fransa’da toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik benzer yasal düzenlemeler kabul edilmiş ve toplum yaşamı bu yönde hızlı bir değişim göstermiştir. Bu anlamda Prost’un (2004, 576) Fransa’da kökleri uzun yıllara dayanan karma eğitime geçiş sürecini “yüzyılın tüm pedagojik devrimlerinin en derin olanlarından biri” şeklinde tanımlaması ve uygulamanın genelleştirilmesinin ilerici düşünceler için bir zafer niteliği taşıdığını belirtiyor olması daha anlaşılır hale gelir.

Fransa’da kadınların eğitime erişimi ve erkeklerle eşit eğitim hakkına ulaşılması sürecinde kadın hareketi ve öncü kadınların ileri sürdükleri devrimci görüşler ile bu anlamda yürütülen dirençli mücadelenin önemli bir yeri vardır. Örneğin, Jean-Jacques Rousseau’nun kadına bakışını radikal şekilde eleştiren, erkeklerin kadınlar üzerindeki tiranlığının tüm eşitsizlik biçimlerinin kaynağı olduğunu söyleyip meclisin çıkardığı “Erkek ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”ne cevaben 1791 yılında “Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”ni yayımlayan ve ilerici görüşleri nedeniyle 1793’te giyotinle idam edilen Olympe de Gouges’un (Pinel, 2022) katkıları incelemeye değerdir. Yine yirminci yüzyıl feminist hareketinin kurucularından olan ve diğer birçok kitabı yanında *Le Deuxième Sexe / İkinci Cins (1940)* adlı eseri yazarak kadınların eğitimde ve toplumsal yaşamda karşılaştıkları eşitsizlikleri analiz eden Simon de Beauvoir’ın kadının mevcut sosyal konumunu onun gördüğü baskının bir sonucu olarak değerlendirerek kadınların kendilerini geliştirip kendi hayatlarının ve dünyanın sorumluluğunu alabileceklerini ifade edişi unutulmamalıdır.

Bu günkü Fransa eğitim sisteminde cinsiyetler üzerinden eşitlikçi karma bir uygulamanın olduğunu görmek mümkündür. Özellikle yasalar ve “Kadın Erkek Eşitliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Yüksek Kurulu” gibi oluşumlarla cinsiyet ayrımcılığı probleminin Fransa’da çözülmüş olduğu düşünülebilir. Fakat kadın ve

erkek rolleri üzerinden ayrılmış bir düşünce biçimi ve yüzyıllara dayanan ataerkil kabullerin hala varlığını sürdürdüğü açıktır. Ayrıca neoliberal muhafazakar politikaların tüm dünyada olduğu gibi Fransa’da da cinsiyet ayrımı noktasında etkileri kendini göstermektedir. Karma eğitimin kabulünden bu yana elli yıl geçmiş olmasına rağmen kadın ve erkek öğrencilerin hem alan seçiminde hem de meslek yönelimlerinde geçmişin izlerini bulmak olasıdır (L’Institut des hautes études de l’éducation et de la formation (IH2EF), 2020). Erkekler matematik ve teknik eğitimlere doğru giderken kadın öğrencilerin sağlık bilimleri, edebiyat ve iletişim alanlarını seçmeleri dikkat çekmektedir. Fransa’da kadın erkek eşitliğinin oluşturulması ve kadınların karşılaştıkları zorlukların ortadan kaldırılması amacıyla ulusal ve uluslar arası çalışmalar yapan kuruluşlar, yerel dernekler, internet destek hatları, kadın haklarını savunan yayınlar ve sosyal çalışmalara kadar bir çok çaba ortaya konulmaktadır (Mistral, 2010, 239-250). Bu haliyle Fransa’da ileriye doğru bir yürüyüşün sürdüğünü söylemek olasıdır.

Sonuç

Avrupa’nın birçok ülkesinde olduğu gibi Fransa’da da kilisenin hakim olduğu dönem boyunca ataerkil bir anlayış ve buna bağlı bir yaşam biçimi hüküm sürmüştür. Bu durum doğal olarak kadını sosyal hayatın dışına iterek onu eve hapsetmiş ve eğitiminin sınırlarını da bu çerçevede ele almıştır. Kadınlar ev işleri, çocuk bakımı, eşlerini mutlu ederek dışarıdaki hayata hazırlama konularında eğitim almaya zorlanmışlardır. Kadının sosyal konumu ve eğitimlerine ait bu yaklaşım sadece din adamlarıyla sınırlı kalmamış, dönemin önde gelen bazı isimleri de benzer açıklamaları eserlerine yansıtmışlardır. Bununla birlikte hem Aydınlanma Dönemi’nin gündeme taşıdığı yenilikçi fikirler hem gelişen kadın hareketi hem de ekonomik hayata ait dönüşüm kitlesel bir eğitimi dayatmıştır. Eğitim yaklaşımı ve uygulamaları yasalarla desteklenerek gelişim gösterse bile yerleşik muhafazakar ideoloji özellikle karma eğitim konusunda karşı duruşunu sürdürmüştür. Karma eğitimin tüm kademelerde hayata geçmesi için uzun yıllar beklenmek zorunda kalınmıştır.

Kadınların eğitimi ve sosyal yaşamdaki yerleri konusunda ilerici fikirler Fransa’da yoğun olarak gündemde kalmıştır. Özellikle sosyalist ve feminist kadınların yürüttükleri mücadeleler kadın eğitimine yönelik eşitlikçi bir çerçeve sunmuş; ataerkil

anlayışın geriletilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Yine gençlik hareketleri ve beraberinde taşıdığı fikirler yeni yetişen neslin özgürlük konusunda geri adım atmayacakları bir noktaya doğru ilerlemesinde etkili olmuştur. Günümüzde ise yasal olarak cinsiyet temelli ayrımları dışlayan bir eğitim sistemi kurulmuştur. Bununla birlikte Fransa'da hem sosyal yaşamın çeşitli alanlarında özel olarak kadınların desteklenmesi hem de cinsiyet eşitliği temeline dayalı bir algının oluşturulması konusunda çok yönlü çalışmalar sürdürülmektedir.

Kadınların eğitimi konusunda Türkiye'deki tarihsel sürece bakıldığında Fransa ile bazı benzerlikler bulmak olasıdır. Özellikle erkek egemen anlayış üzerinden kadınlara yüklenmeye çalışılan cinsiyet rolleri ve karma olmayan eğitim dönemindeki uygulamalar paralellik arz etmektedir. Türkiye'de de kadınların eğitim hakkına kavuşması uzun yıllar boyunca tartışılmış ve karma eğitimin ilerici ve eşitlikçi bir yaşam açısından önemi dile getirilmiştir (Coşkun, 2018). Ancak Fransa'da süreç artık karma eğitimin artık tartışılmadığı ve sosyal hayatta cinsiyet temelli eşitliğin sağlanması için yoğun çabanın harcandığı bir noktaya doğru ilerlerken Türkiye'de aksi yönde değişimler yaşanmıştır. Türkiye'de eğitimde dinselleşme adımları atılırken, başarı düzeyleri düşük olsa da karma olmayan imam hatip okulların sayısında artış yaşanmıştır (Aydın, 2023). Yaşanan bu olumsuz dönüşümde toplumsal bir beklentiden çok siyaset kurumunun eğitim alanını ideolojik olarak şekillendirmesi ve muhafazakar bir yaşamı dayatarak verili iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinden bahsetmek olasıdır. Bu anlamda sorunun merkezinde yer alan tüm kesimlerin eğitim hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde yürüttükleri örgütlü mücadelenin yükseltilmesi kaçınılmazdır.

Kaynaklar

- Aydın, H. (2023). *Karma Eğitime Niçin Karşı Çıkılıyor?* Erişim tarihi: 12 Ekim 2023. <https://www.gazeteduvar.com.tr/karma-egitime-nicin-karsi-cikiliyor-haber-1628510>
- Beauvoir, S. (1949). *Le Deuxième Sexe*. Éditions Gallimard. Paris
- Chevallier, P., Grossperrin, B. (1971). *L'enseignement français de la Revolution a nos jours, II: Documents*. Paris: Haye Mouton.
- Cholvy, G., Chaline, Josette-N. (1995). *L'enseignement catholique en France au XIXe et au XXe siècle*. Paris: Cerf.

- Coşkun, A. (2018). *Türkiye'deki Karma Eğitim Uygulamasına Yönelik Öğretmen Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Derooin, J. (1849). *Association fraternelle des démocrates socialistes des deux sexes pour l'affranchissement politique et social des femmes*. Editeur: Collection XIX (2016). Paris: Imprimerie de Lacour.
- Drouin, Hans, A. M. (1999). Comme nos voix, chabadabada... *Les cahiers pedagogiques*, 372, s.16
- Fénelon, F. (2017). *Education des filles*. Hachette Livre BNF. Paris
- Guide des archives (1946). *Mouvement Laique des Auberges de Jeunesse*. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2017 http://archives.valdemarne.fr/_depot_ad94/articles/482/auberges_doc.pdf
- Koçer, H. Ali (1972). Türkiye'de Kadın Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 81-124.
- La loi sur l'enseignement (1867). Éducation, Les grands textes. Erişim: 25 Haziran 2017. <http://www.education.gouv.fr/cid101204/loi-sur-l-enseignement-primaire-du-10-avril-1867.html&xtmc=decret&xtnp=2&xtr=29>
- Larousse Encyclopédique Universel (1997). La loi de Falloux. Erişim tarihi: 15 Temmuz 2018. <http://www.larousse.fr/encyclopedie/divers/enseignement/48132>
- Lelièvre, C. (2009). Les formes de regroupement des élèves. Houssye, Jean (éditeur). *La pédagogie, une encyclopédie pour aujourd'hui* (p: 121-130). Paris: ESF.
- Lelièvre, F., Lelièvre, C. (1991). *Histoire de la scolarisation des filles*. Paris: Nathan.
- Lévy, François-M. (1984). De Mères en filles. L'éducation des françaises, 1850-1880. Paris: Calmann-Lévy
- Leduc, T., Waechter, N. (2023). *Les huit dates clés de l'éducation des femmes en France*. Erişim tarihi: 10 Ekim 2023. <https://www.letudiant.fr/lifestyle/engagement-et-vie-associative/article/les-huit-dates-cles-de-l-histoire-de-l-education-des-femmes-en-france.html>
- L'Institut des hautes études de l'éducation et de la formation (IH2EF) (2020). L'école des femmes. Erişim Tarihi; 10 Ekim 2023. https://www.youtube.com/watch?v=h2LL_yNp1Io
- Martin, F., Calmeau, R., Chazal, Y. (2005). *Mixité à l'école, apports des recherches en éducation et pratiques pédagogiques*. Erişim tarihi: 10 Şubat 2018. <https://www.erudit.org/fr/revues/rse/2005-v31-n3-rse1427/013916ar.pdf>
- Mayeur, F. (2008). *L'Education des filles en France au XIX siecles*. Paris: Perrin.

- Mızıkacı, F. (2015). Değerler Eğitimi ve Eğitim Programları. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 40, 38-41.
- Michèle, Sarcey-R. (1992). Emancipation des femmes, 1848. Editeur (Florence Weber). *Genèses. Sciences sociales et histoire*, Lieux du travail 7, ss.194-200.
- Mistral, L. (2010). *La Fabrique de filles*. Paris: Syros.
- Molière. (1902). *Les Femmes Savants*. Library CH. Poussielgue. Paris. İlk yayın tarihi 1672.
- Pezeu, G. (2011). *Une histoire de la mixité dans le dossier "Filles et garçons a l'école"*. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2107. <http://www.cahiers-pedagogiques.com/Une-histoire-de-la-mixite>
- Pinel, E. (2022). *Olympe de Gouges, femme des Lumieres*. Erişim tarihi: 10 Ekim 2023. <https://www.lumni.fr/article/olymp-de-gouges-femme-des-lumieres>
- Prost, A. (2004). *Histoire de l'enseignement et de l'éducation IV. Depuis 1930*. Paris: Editions Perrin.
- Rousseau, J. J. (2016). *Emile*. İş Bankası Yayınları. İstanbul.
- Tristan, F. (1846/ 2016). *L'Emancipation de la Femme, ou Le Testament de la Paria*. Hachette Bnf. Paris.

About the Author

Akif Coşkun, Ankara'da bir okulda ilkokul öğretmeni olarak çalışmaktadır. Eğitim Sen üyesidir. Ankara Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Politikaları Ana Bilim Dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. Bir süre Fransa'da yaşamış ve Fransız eğitim sistemine yönelik incelemelerde bulunmuştur. Aynı zamanda sendika eğitimcisi olarak yetiştirildiği yıllarda çeşitli ülkelerin öğretmenleriyle birlikte çalışma olanağı bulunmuştur.

International Journal of Educational Policies

ISSN: 1307-3842

<http://ijep.icpres.org>

<http://ojs.ijep.info>

